

Antikangelased, kes tegutsevad antiromaanis

MALL PÖLDMÄE, OLAVI TEPPAN

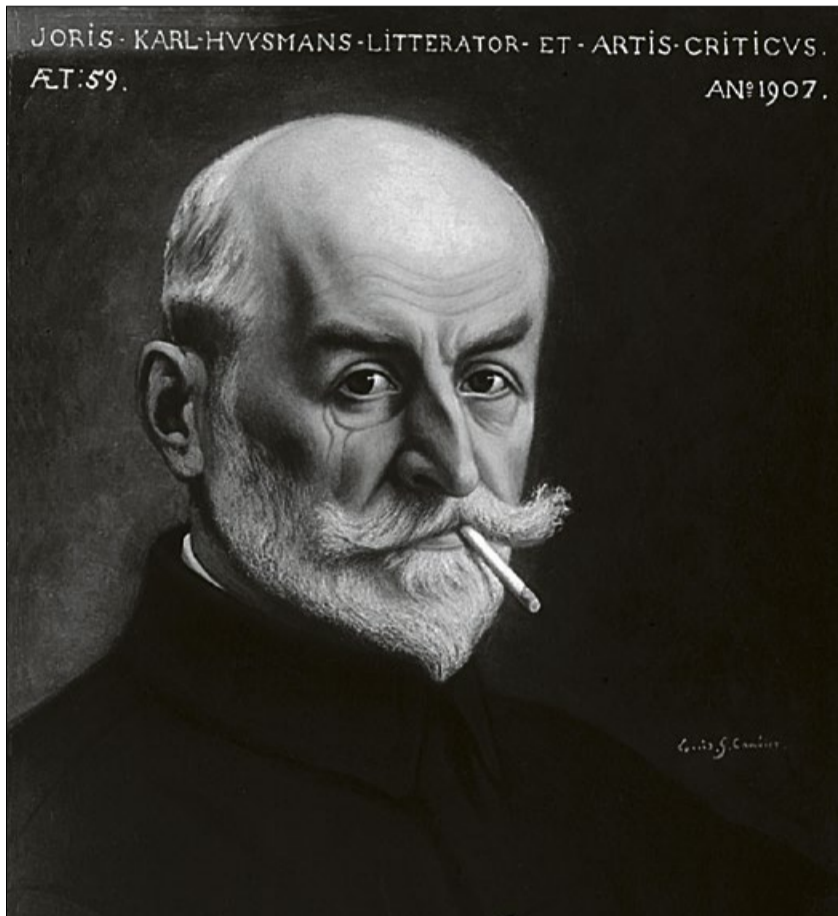
Romaani „Äraspidi“ autor on kirjandusloos klassiku kuulsusega, kuid Eesti kultuuriruumis seni üsna tundmatu. Hoopis paremini teame Huysmans'i kangelase des Esseintes'i kirjanduslikku järeltulijat, Oscar Wilde'i loodud Dorian Grayd. Ent – olgugi et Wilde Huysmans'i teosele kusa gil otsesõnu ei vihja – ei oleks ilmselt sündinud sellisel kujul Dorian Grayd, kui poleks olnud olemas tolle tegelaskuju lemmikraamatut, mille mürgisest lummusest ta enam ei vabanenud, seda imelikku prantsuse romaani – oletatavasti Huysmans'i teost „Äraspidi“.

Joris-Karl (õieti Charles-Marie-Georges) Huysmans sündis 1848. aastal Pariisis. Hollandipärase nime sai ta isalt, kes põlvnes Hollandi pikkade traditsioonidega kunstnikeperekonnast. Seevastu tema prantslannast ema suguvõsas olid olnud peamiselt riigiametnikud ning sama liini jätkas ka Huysmans, töötades kolmkümmend aastat Prantsuse siseministeriumis.

Kui tulevane kirjanik noorpõlves Pariisi ülikooli õigusteaduskonda astus, sukeldus ta ühtlasi pealinna ööellu, mis tema loomingus hiljem selgelt kajastub. Kirjanikuteed alustas ta Baudelaire'i mõjuliste luuletustega ning toona prantsuse kirjanduses valitseva voolu – naturalismi – võttes kirjutatud proosaga, mis pälvib Émile Zola tähelepanu. Ilmselgelt ei soovinud Huysmans aga Zola kõrval „väikese naturalisti“ rolli täita ning katsetas seasemal suunamuutusega, mis romaani „Äraspidi“ (1884) näol äratas küll laia tähelepanu, kuid üksti mõistmatust.

Alles hiljem tagasi vaadates sai selgeks, et sisuliselt oli Huysmans'i uue teosega alanud *fin-de-siècle* ja dekadentsiajastu. Tõtt-öelda säilitas Zola traditsioonist esmapilgul justkui järsult lahti ütelnud kirjandusvool teatava suhte naturalismiga – ka dekadentlikku kirjandust iseloomustavad detailrikkus ja pessimistlik maailmatunnetus, kuid naturalistide ühiskondliku temaatika asemel on esiplaanil absoluutne individualism, äärmuslik estetism ja puhas kunst.

Huysmans soovis kirjutada „imelikku“ romaani ja selle tulemusena ta ka saa-

Huysmans'i portree

AUTOR LUCIEN DESCAVES

vutas – raamat hämmastas ja hämmastab lugejat tänaseni. Teost on nimetatud antiromaaniks, ideeromaaniks, naturalistliku romaani paroodiaks. Kirjanik süüvib selles inimkultuuri paljudesse valdkondadesse, ja sageli äärmustesse, millest enamikul lugejaist teadmised puuduvad.

„Imelik“ romaan

Romaani peategelane, antikangelane Jean des Esseintes, kelle ekstravagantset eluviisi meile kirjeldatakse, on tõeline dekadentsiidee kehastaja, selle kirjanduslik koondkuju. Ta on aristokraat, väärrika aadlisuguvõsa viimane võsu, ühtlasi esteet, individualist, erak, haritud ja laia silmaringiga vaimuainime, kunstiarvustaja, moraallitu nautleja, ümbritsevat kodanlikku maailma põlgav pedantlik täiuseihaleja, rafineeritud maitsega ülitundlik eritleja... Ta on saanud endale lubada kõikvõimalikke nautinguid ja ekstravagantsusi, kuid leiab

rahuldava eluviisi vaid vabatahtlikus eremitaažis – oma maaresidentsis, kuhu ta pärast aastatepikkuseid Pariisi prassinguid on elama asunud.

Tema degenerantlus, tema üksildane pahelisus on aristokraatia füüsilise allakäigu tagajärg. Tema krooniline vastandumine kodanluse utilitaarsele materialismile ja võltskomblusele on samal ajal Huysmans'i – nagu ka Wilde'i ja kõigi teiste eelmise sajandivahetuse „pahade poiste“ – poliitiline agenda; eks vajanud dekadentlus kodanlust samapalju kui seda põlgas, et oma rõhutatud liiderlikkust ja liialdusi millegi taustal määratleda.

Huysmans ei paku lobedat lugemist, kirjaniku lihvitud stiil ja valitud sõnakasutus sunnivad pingutama. Pealegi saadab kogu teksti mõnus huumorivarjund. Des Esseintes'i vahendusel tutvume Huysmans'i mõtetega kirjandusest, kunstist, muusikast, religioonist, lilledest, kulinaariast, parfüümi-

dest, reisimisest, armusuhetest jne. Kõige üle valitseb kunstikultus, iluhalus, äärmuseni peenenenud maitse, kujutluse eelistamine tegelikkusele.

Peategelast kütkestavad langusajastu meeolud, lagunemise värvid, kääritunud maitse... Tema iidoliks on Charles Baudelaire, talle meeldivad Gustav Moreau maalid ning Edgar Allan Poe õudusjutud. Baudelaire'i luulest tuttavaid „roisuhõngulisi“ motiveid kohtab ka Huysmans'i romaanis.

Järelmõjud

Autori enda elukäigu ja loometee jätkuks olgu öeldud, et dekadentlik vool ammendus tema jaoks samuti kiiresti. Huysmans jätkas vaimseid ja usulisi otsinguid, mis kajastuvad ka talle lõpuks publikumenu ja korraliku sissetuleku toonud autobiograafilistes romaanides „Seal“ (1891) ja „Katedraal“ (1898). Pühendunud katoliiklasena kloostrielu taandunud Huysmans kirjutab „Äraspidi“ uustrukile 1903. aastal, neli aastat enne oma surma, uue eessõna, milles käsitleb tema nime kirjanduslikku jäädvustanud teost usumehe vaatevinklist. Eestikeelses väljaandes asendab seda aga tõlkija Leena Tomasbergi informatiivne järelsõna, mis asetab teose meile tuttavamasse konteksti, hoides alal teose esialgse kontseptsiooni.

„Äraspidi“ vaimustas omal ajal ka Noor-Eesti kirjanikke. Võib-olla on J. Randvere (Johannes Aaviku) „Ruth“ ja Friedebert Tuglase „Felix Ormson“ inspiratsiooni saanud just Joris-Karl Huysmans'i esteetikast? Johannes Aavik unistas „Äraspidi“ tõlkimisest ja tegi sellega 1920. aastate lõpus ka algust, kuid sai aru, et see on „otse vägitükk“ ja jättis pooleli. Raamatu eesti keelde tõlkimist on kaua oodatud, „dekadentsipiibli“ koht oli ju täitmata.

Äraspidi. Ajavaim
Joris-Karl Huysmans
tõlkinud
Leena Tomasberg
216 lk
köva köide

Autostraad kui paradiisi stardirada

OLAVI TEPPAN
raamatu tõlkija

James Graham Ballardi 1973. aastal ilmunud romaan „Crash“ käsitleb minajatustaja – ehmatavalt reaalsena mõjuva kõneka nimega James Ballardi – autoõnnetust ja sellest tingitud psüühilisi muutusi, mille käigus ta avastab endas autoavariide vastu erootilise fetiši.

Tema tutvumine ja suhe teose keskse objektiga, endise staarteadlase dr Robert Vaughaniga ja tolle kinnisidee hukkuda surmakokkupõrkes Elizabeth Taylori limusiiniga kannavad „esimeseks 20. sajandi tehnoloogiale allutatud pornoromaaniks“ tituleeritud teose läbi autovrakide vägivalda, peibutava mee-

diamailma ja sentimendivabade seksistseenide kõrgemale selle erakordse autori varasemate ulmeseguste globaalkatastroofide kirjeldustest, lähemale lugejale, kes võib nüüd tajuda kõike toimuvat iseenda ümber ja sisemuses ning üksiti ehmunult eitada enda kuulmist seesugusesse painajalikkude düstoopiasse.

„Crash“ on postmodernistliku kirjanduse tippteose väärilisel laetud lugematute tähendustasandite ja tõlgendusvõimalustega. Ballard ise mõtestab umbes paarkümmend aastat hiljem kirjutatud eessõnas teose pornograafilisust kui „fiktsiooni kõige poliitilisemat vormi, mis käsitleb üksteise ärakasutamist ja ekspluateerimist kõige tungival ja halastamatumal moel“. Tema sõnul on „Crashi“ ülim roll „hoiatada selle bru-

taalse, erootilise ja ülevalgustatud maailma eest, mis meile tehnoloogilise maastiku piirialadelt üha veenvamalt viipab“.

Lisades siia prantsuse kultuuriteoreetiku Jean Baudrillard'i nägemuse „Crashi“ simulatsioonimaailmast, mis massimeediaks muudetud aine (neoni, betooni, auto, erootilise mehaanika) tagasipöördumise kaudu tugeva pühitusliku jõu omandab, võib tõdeda, et Ballardi kiirtee kui Elüüsiüm ja paradiisi stardirada jätkab neid 20. sajandi teise poole Lääne kultuuris esile kerkinud tunnetuspiire avardava täiusliku õndsuse otsinguid, mida on käsitlenud ju ka näiteks Ballardi oluline kirjanduslik eeskuju William Burroughs või siis „Crashi“ põhjal 1996. aastal filmi vandanud David Cronenberg, kelle varasema

loomeperioodi peateos „Videodrome“ oma tehnokraatliku kõleduse ning reaalse ja virtuaalse maailma piiride hägustamisega mõnes mõttes juba „Crashi“ ekraniseeris.

Üks kirjastuse palgaline käsikirjade lugeja kommenteeris omal ajal „Crashi“ sõnadega: „Autor on psühhiaatriliselt lootusetu juhtum. Mitte avaldada.“ Õnneks ei võetud teda kuulda ning „Crashist“ on saanud nüüdiskultuuri artefakt, mille pealkirja pole kombeks enam kitsendavalt „Kokkupõrkes“ tõlkida. Küllap lisab efekti ka autori rafineeritud stiil, milles võib aimata tema ülikooliõpinguid nii psühhiaatria kui ka inglise kirjanduse erialal.

Laiem publik teab seda 1930. aastal Shanghais Briti kontsessioonis sündinud kirjaniku aga hoopis autobiograa-

ilmunud

Üheksa väega maja
Eve-Hele Sits
illustreerinud
Natalja Litvinova
28 lk

köva köide
Igal kevadel tärkab metsaveerel imekaunis taim – üheksaväginne. Kimalane ja mesilane kohtuvad õietõrviku juures, vestavad mõnusaltsalt juttu ning asuvad siis jälle õietolmu ja nektarit korjama. Ka paljud linnud, liblikad ja loomad on üheksaväginne sõbrad ning ikka ja jälle on neil tema juurde asja. Kaunis raamat jutustab lastele looduse ringkäigust ning sellest, kuidas kõik on omavahel seotud. Kes seda tunneb, mõistab paremini nii loodust kui ka iseennast.

Tegusad templid sari „Teeme koos“
Kadri Tomasson
60 lk

pehme köide
Raamatus on näidatud mõned lihtsad võtted, kuidas käepäraste vahenditega meisterdada trükitempleid ja milliseid looduslikke materjale kasutada, et nendega siis mustreid trükkida. Raamatu esimese ossa on koondatud mitmesugustest materjalidest trükitemplite valmistamise ja nendega trükkimise õpetused, teine osa pakub valikut esemeist, mida templitruki tehnika abil võib kaunistada.

Printside ja printsesside unejutud

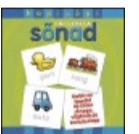
Mairi Mackinnon,
Lorena Alvarez
tõlkinud Maria Drevs
96 lk, köva köide

Elasid kord nägus prints, kaunis printsess, vägev keiser, kuri kuninganna, õel võlur, lendav hobune... Selles raamatus jutustatakse mitu armastatud ja tuntud lugu, aga ka mõni vähem tuntud muinasjutt, mis kuulaja linnutiivul unenägude kuningriiki viivad.

Kopi ja õpi. Jälgedeta sõnad komplekt

Komplekt sisaldab 40 kahepoolset ülesandekaarti, millele kaasasoleva spetsiaalse viltpliatsiga kirjutada ning kirjutatut kustutada. Karp ise moodustab kaldpinnalise töölauda, millel lapsel on mugav kirjutamist harjutada.

filiste sugemetega „Päikese impeeriumi“ (1984) järgi, mis sai filmiks Steven Spielbergi käe all: jaapanlaste okupeeritud Shanghais oma vanemaid otsivat noort Ballardit kehastab mäletatavasti noor Christian Bale. Tutvustamaks eesti lugejale selle vaieldamatu sõnameistri laia almplaadid, jõuab seegi teos aasta pärast maakeelde.

Crash. Ajavaim
James Graham Ballard
tõlkinud Olavi Teppan
192 lk
köva köide

